

HARIDUS ÜHISKONNA PEEGLIS

www.2026.inimareng.ee

KO GU Eesti
Koostöö
Kogu



HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM



PÕHISÕNUMID

Haridus on Eesti tugevuse alus, kuid süvenev ebavõrdsus murendab seda. Eesti hariduse olulisim küsimus ei ole, kas keskenduda tippude kasvatamisele või mahajääjate aitamisele. Küsimus on, kas suudame ehitada haridussüsteemi, mis teeb mõlemat korraga: laseb andekatel lennata ega jäta kedagi maha. Ühegi ministeeriumi töökava ei pääse hariduslõhe mõjudest. Lapsed, kes on n-ö nähtamatuteks muudetud, ei jää nähtamatuks – nad ilmuvad haiglajärjekordadesse, politsei statistikasse, lähisuhtevägivalla juhtumitesse, toimetulekutoetuste registritesse.

Tark haridus peab looma tarka arengut üle Eesti. Eesti haridus on maailmas tunnustatud, kuid meie tõeline väljakutse ei ole pingeridade tippu jõudmine. Olulisem kui rahvusvaheline võrdlus on see, et haridus kannustaks arengut kogu Eestis, mitte vaid üksikutes keskustes. Kuigi hariduse näitajad on meil tugevad, ei kajastu need piisavalt meie inimeste tervises ega majanduse edenemises.

Me teame palju, nüüd on vaja julgust vastutada ja tegutseda. Eesti haridus on üks uuritumaid ja tõenduspõhisemaid valdkondi riigis – meil on teadmisi, andmeid ja analüüse rohkem, kui suudame läbi töötada. Vastutus aga hajub eri osapoolte vahel ja on liiga sageli allutatud päevaliitikale, mistõttu uuringust saab lahenduse asendus, mitte lahenduse algus. Me ei vaja enam tõestust, et probleemid on olemas, meil on vaja otsuseid, mis muudavad teadmised tegudeks.

Eesti e-riigina alarakendab oma potentsiaali hariduses. Eesti e-riigi andmetaristu on maailmatasemel ent andmeid ei kasutata piisavalt varajaseks märkamiseks ega õigeaegseks reageerimiseks. Andmekaitsetõkked ja vähene andmetarkus hoiavad meid olukorras, kus e-riigi tegelik potentsiaal ei jõua hariduseni. Oleme ehitanud andmekaitsemüürid nii kõrgeks, et oleme unustanud, keda ja mille eest me tegelikult kaitseme.

Eesti haridus vajab tervislikku lahutamistehet. Oleme harjunud küsima, mida kool veel peaks tegema. Praegu on olulisem küsida, mida kool enam ei peaks tegema. Iga uus roll, mis haridusele lisatakse, tuleb millegi arvelt, mida me pole julgenud maha võtta. Suhted on hariduse uus valuuta ja suhte loomiseks on vaja õpetajale anda aega alates lasteaiast kuni ülikoolini.

1. Haridus murdepunktis

Haridustahe püsib, kuid lõhed süvenevad

Probleem: Eesti haridustahe on aidanud meil kasvada ka keerulistel aegadel, kuid oleme jõudnud punkti, kus hariduslõhe on süvenemas nii õpilaste kui täiskasvanute seas. Kooli ajal kaduv haridustahe kujundab hariduslõhet ka täiskasvanueas - kas töötaja osaleb täiendkoolitustel.

Fakt: Oluliselt sagedamini plaanivad kõrghariduse omandada õpilased, kellel vähemalt ühel vanematest on kõrgharidus, võrreldes nende noortega, kelle vanematel pole kõrgharidust (70% vs 35%). Peamiselt osalevad täiskasvanuõppes kõrgharitud naised, ent enim vajaksid seda vähema haridusega, vähenenud töövõimega ja vanemad mehed.

Põhjus: Haridussüsteem on ülekoormatud ülesannetega, mida ta ei suuda täita. Ilma julge prioriseerimiseta murdub süsteem surve all.

Lahendus: Lahutamistehe hariduses: enne uute kohustuse lisamist tuleb millestki loobuda. Õpetajatele tuleb anda aega sisuliste suhete loomiseks – lasteaiast kuni ülikoolini.



2. Hariduse andmetarkus

E-riigi potentsiaal on hariduses alarakendatud



Probleem: Positiivsed PISA tulemused ilustavad tegelikkust pilti. Eesti e-riigi võimekus on hariduses alarakendatud. Hariduslõhe tegelikkust ulatust me täpselt ei tea, sest andmeid ei liidestata.

Ilmekas fakt: Tallinnas selgitab ema sissetulek 50% matemaatikaeksami tulemusest, mujal Eestis vaid 15%. Mõne kilomeetri raadiuses võib ühe kooli keskmine riigieksami tulemus olla 20 punkti, teise oma aga peaaegu maksimum.

Põhjus: Andmekaitsetõkked ja vähene andmetarkus takistavad varajast märkamist.

Lahendus: Registriandmete süsteemne kasutamine on targa hariduspoliitika vundament nii hariduse seirel kui ka muudatuste kavandamisel.

Islandi eeskujul tuleks luua laste ja noorte heaolu töölaud, mis võimaldaks varajast märkamist ja õigeaegset sekkumist kuni kohaliku omavalitsuse tasandini. Andmepõhine ennetus on pikas vaates oluliselt odavam kui hilisem sekkumine.

3. Haridus kui tuluteenimise vahend

Haridus annab Eestis positsiooni, kuid pole kuigi tulus

Probleem: Täiendav haridusaasta ei anna Eestis nii suurt palgakasvu kui mujal maailmas.

Ilmekas fakt: Eestis lisab iga täiendav õpiaasta palgale vaid 6%, samas kui maailmas on tavaline 8–10%.

Põhjus: Süsteemne nõudluse puudumine tiiptaseme järele tööturul tekitab nõiaringi.

Lahendus: Ettevõtetal on vaja liikuda keerukama ja väärtuslikuma töö suunas, mis nõuab kõrgemat kvalifikatsiooni.



4. Haridus kui sotsiaalne lift

Kool kujundab nii võimalusi kui ka ebavõrdsust



Probleem: Kool võib olla nii võimaluste pakkuja kui ka ebavõrdsuse süvendaja. Haridustee pikkus määrab aga üha enam, kui kaua ja kui tervelt inimene elab.

Ilmekas fakt: Eesti õppekeelega koolis õppimine kahekordistab tõenäosust, et vene emakeelega noor elab täiskasvanuna eestikeelses naabruskonnas. Põhiharidusega inimesed elavad Eestis kõrgharidusega inimestest keskmiselt 11 aastat lühemalt.

Põhjus: Tekkinud on segregatsiooni nõiaring. Jõukamad pered saavad lubada õpirännet parematesse koolidesse, samas kui elukoht määrab sageli hariduse kvaliteedi, mis omakorda lukustab noore sotsiaalse staatuse ka täiskasvanueas.

Lahendus: Üleminek ühtsele eestikeelsele õppele aitab murda segregatsiooni nõiaringist. Väljaspool suuremaid linnu tuleks rakendada põhimõtet „üks omavalitsus – üks kool”, et tagada kodulähedane tugev kool kõigile. Pikem haridustee toob kasu nii inimesele kui ühiskonnale – haritumad inimesed elavad kauem ja teevad teadlikumaid valikuid.

5. Tarkvara uuendatud, aga kas õppimine ka?

Tehnoloogiliste muutustega peab kaasnema ka õppimise ja õpetamise ümbermõtestamine

Probleem: Tehisaru võib süvendada hariduslikku ebavõrdsust, sest aitab eelkõige neid, kellel on juba olemas ennastjuhtiv õpioskus.

Ilmekas fakt: Tehisaru ei ole n-ö universaalne ravim ning võimaluste kõrval tuleb näha ka ohte (haridusliku ebavõrdsuse kasv, õpioskuste taandareng).

Põhjus: Lähtutakse tehnoloogilistest võimalustest, mitte õppija tegelikest vajadustest. Sõltuvus üksikutest suurfirmadest on pikemas vaates tõsine probleem.

Lahendus: Üldhariduses kasutatavatele digiõppe teenustele tuleb kehtestada ranged nõuded. Tehisarulahendused peavad keskenduma õpilaste individuaalsete õpitakistuste ületamisele, mitte lihtsalt vastuste andmisele.



6. Kestlikkus hariduspeeglis

Kõrgem haridustase ei taga automaatselt kestlikumat käitumist

Probleem: Eesti inimeste hoiakud on head, kuid kestlikus käitumises oleme Baltikumis ja Skandinaavias viimasel kohal.

Ilmekas fakt: Haritumad inimesed võivad keskkonda tegelikult rohkem koormata, sest suurem sissetulek tähendab sageli ka suuremat ökoloogilist jalajälge. Õpilased on kestlikkuse teemadega küll hästi kursis, kuid nende osalus kestlikes tegevustes jääb napiks.

Põhjus: Teadmised ei vii automaatselt käitumise muutumiseni. Ühiskonna väärtused, korraldus ja tegutsemisvõimalused määravad rohkem kui haridus üksi.

Lahendus: Väärtused ja tegutsemisvõimalused määravad rohkem kui haridus üksi. Seetõttu on riigi ja omavalitsuste roll luua tingimused, kus keskkonnahoidlikud valikud on lihtsad ja realistlikud – haridusasutused ei saa kestlikkuspraktikaid üksi juurutada.



7. Haridus on turvalise ühiskonna alus

Huviharidus on investering turvalisusse

Probleem: Tajutavalt korratu koolikeskkond, nõrk side kooliga ning vähene võimalus huvitegevuses osaleda suurendab noorte riski sattuda õigusrikkumiste teele. Huviharidus ei jõua nendeni, kes seda enim vajavad.

Ilmekas fakt: Koolipäevadel leiab 46% teismeliste õigusrikkumistest aset kella 14 ja 20 vahel – just siis, kui vanemad on tööl. 16–19-aastastest osaleb huvihariduses vaid veerand.

Põhjus: Kahekordne tõrjutus: hariduslike erivajaduste ja väikse sissetulekuga perede lapsed jäävad kõrvale nii koolist kui ka huviharidusest. Noor, kes jõuab 15. eluaastani ilma õigusrikkumisteta, on suurema tõenäosusega õiguskuulekas ka täiskasvanuna.

Lahendus: Huvihariduse kättesaadavust, eriti 16–19-aastaste ja majanduslikult vähem kindlustatud perede seas, tuleb parandada. Tõhus ennetus arvestab, millal, kellele ja millise riskikäitumise ennetamiseks sekkumisi kavandatakse.



Eesti haridus 2050

Eesti vajab õiget haridussammu

Probleem: Eesti õpilasi ilmestab vähene õpirõõm.

Ilmekas fakt: Eesti kuulub PISA testis riikide hulka, kus on keskmisest kõrgemad matemaatikatumed ent keskmisest madalam kuuluvustunne.

Põhjus: Kuuluvustunne on ühiskonna arengu võtmetegur ning hariduse elujõulisus sõltub kuuluvustundest. Oluline on muutustega sammu pidada ent mitte end väsitades, vaid nutikalt tervislikke lahutamistehteid tehes.

Lahendus: Eesti hariduse elujõulisuse määrab see, kuidas haridusmaastikul liigume – põdra moodi rahulikult sammudes, metsseakarjas amokki joostes, rebasena hiilides või jänesena haake tehes.

